

Міністерство освіти і науки України
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
Національна академія правових наук України

**ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО В СИСТЕМІ
МІЖДИСЦИПЛІНАРНИХ ЗВ'ЯЗКІВ:
МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ**

Матеріали «круглого столу»

(Харків, 4 грудня 2015 року)

За загальною редакцією *А. П. Гетьмана*

Харків
«Право»
2015

УДК 349.6
ББК 67.307
Е45

*За зміст та якість матеріалів
відповідальність несуть автори публікацій*

Екологічне право в системі міждисциплінарних зв'язків: методологічні засади : матеріали «круглого столу» (Харків, 4 груд. 2015 р.) / за заг. ред. А. П. Гетьмана ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. – Х. : Право, 2015. – 344 с.

ISBN 978-966-458-918-2

Збірник містить тези наукових доповідей учасників «круглого столу», що відбувся у м. Харкові 4 грудня 2015 р.

Розраховане на науковців, фахівців у галузі права, студентів юридичних вищих навчальних закладів та всіх, хто цікавиться питаннями екологічного, земельного та аграрного права України.

УДК 349.6
ББК 67.307

© Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, 2015
ISBN 978-966-458-918-2 © Офортлення. Видавництво «Право», 2015

шляхи, а також співпрацюють щодо розробки сталої транспортної політики, яка забезпечує переваги мобільності та доступу в Карпатах, водночас зменшуючи негативний вплив на здоров'я людей, ландшафти, рослини, тварин та їхні середовища існування.

6. *Промисловості та енергетики (ст. 10)*. Наголошується, що Сторони сприяють застосуванню більш чистих технологій виробництва для адекватного попередження, реагування та ліквідації промислових аварій та їхніх наслідків, а також для охорони здоров'я людей та збереження гірських екосистем.

7. *Системи оцінки/інформації про стан довкілля, моніторингу і раннього попередження (ст. 12)*. Зосереджується увага на тому, що Сторони здійснюють оцінку ризиків впливу на навколишнє середовище та стратегічну екологічну оцінку, враховуючи особливості Карпатських гірських екосистем.

Таким чином, проаналізувавши наведені міжнародно-правові акти, можна зазначити, що на міжнародному рівні екосистемний підхід визнано як стратегію інтегрованого екологічного управління, яка поєднує в собі охорону окремих видів флори і фауни, середовищ їх існування, обмеження людської діяльності, шкідливої для довкілля, охорону природних екосистем і зв'язків усередині них і між ними. Теоретичне та практичне значення екосистемного підходу полягає в тому, що він зумовлює ефективнішу дію екологічного права, досягнення його цілей щодо підтримання та відновлення сприятливого стану навколишнього природного середовища.

Черкашина Марина Костянтинівна

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри екологічного права

Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВЗАЄМОДІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА МІЖНАРОДНИХ СИСТЕМ МОНІТОРИНГУ ВОД

Вода, як природний ресурс, є основою життєдіяльності будь-яких живих організмів, тому питання про те, наскільки вона є важливою для людини як біологічної істоти, вже не викликає жодних дискусій. У той

же час людина здійснює постійний вплив на навколишнє природне середовище в цілому та на водні об'єкти зокрема, і, на жаль, в останні часи цей вплив тягне за собою переважно негативні наслідки. Тому спостереження за станом цього незамінного природного ресурсу та порядком його використання на сьогодні має суттєве значення. А виходячи з того, що нестача якісної води для питного та господарсько-побутового споживання є проблемою всього людства, то таке спостереження має відбуватися не лише в межах кожної окремої країни на основі наявних у неї економічних та технічних можливостей, а на основі взаємодії та об'єднання зусиль усім міжнародним співтовариством. Отже, питання співвідношення систем моніторингу національного та міжнародного рівня є актуальним та нагальним для України.

Ще в стародавні часи, розуміючи значення водних об'єктів для власного розвитку, народи Месопотамії, Єгипту почали ведення найпростіших гідрологічних спостережень, коли відмічали рівень води під час розливу річок. До давньогрецького періоду всі дослідження полягали переважно у констатації відповідних природних процесів, а їх причини та природа не аналізувалися. З часом люди почали усвідомлювати сутність цих явищ, що надало широкі можливості для планування діяльності та налаштування обсягів та форм використання води до природних передумов.

Що стосується найбільш сучасного розуміння, моніторинг передбачає не лише збір даних про відповідний об'єкт, а також їх аналіз та прогнозування подальших змін для прийняття рішень, що найбільше відбивають реальний стан справ. Так, наприклад, згідно ч. 1 ст. 21 Водного кодексу України з метою забезпечення збирання, обробки, збереження та аналізу інформації про стан вод, прогнозування його змін та розробки науково обґрунтованих рекомендацій для прийняття управлінських рішень в галузі використання й охорони вод та відтворення водних ресурсів здійснюється державний моніторинг вод.

Тобто, виходячи з такого розуміння моніторингу, він мав би виступати досить ефективним інструментом для забезпечення належної якості води за всіма показниками, попередження негативного впливу на води та широкого інформування громадськості про стан і тенденції зміни навколишнього природного середовища. Проте система моніторингу навколишнього природного середовища, яка на сьогодні склалася в Україні, потребує суттєвого вдосконалення.

Стосовно загальних повноважень у сфері забезпечення моніторингу навколишнього природного середовища та відповідно водних ресурсів як його складової, то на території нашої держави вони покладаються на Міністерство екології та природних ресурсів України (далі Мінприроди). В той же час, якщо Мінприроди є по відношенню до водних ресурсів органом загальної компетенції, то існують органи, що спеціалізуються на забезпеченні охорони та використання конкретного виду природних ресурсів. Так, наприклад, стосовно поверхневих вод — Держводагентство України, при якому створена Система моніторингу якості вод, що забезпечує збереження, аналіз та обробку даних спостережень якості води, які проводять усі басейнові управління водних ресурсів. А стосовно підземних вод — Державна служба геології та надр України, що проводить моніторинг мінерально-сировинної бази, геологічного середовища й підземних вод. Окрім цього, суб'єктами є й інші органи, визначені Порядком здійснення державного моніторингу вод.

Таким чином, в Україні існує ціла система моніторингу вод, і вже виходячи з цього, треба ставити питання про ефективність функціонування цієї системи як відокремлено, так і спільно з міжнародним моніторингом. По суті можна говорити, що функції управління у цій сфері розподілені між різними центральними органами виконавчої влади, в результаті чого спостерігається їх дублювання, неоднозначне тлумачення положень природоохоронного законодавства й неефективне використання бюджетних коштів.

Виходячи з того, що моніторинг перш за все спрямований на отримання найбільш повної інформації та формування управлінських рішень на основі отриманих даних, то варто було б говорити навіть не про інтеграцію цієї функції у межах одного органу, а про вдосконалення системи обміну зібраними фактами для подання звітів управлінським органам про стан та недоліки водних об'єктів у найбільш повному та узагальненому вигляді для уникнення розпорошення інформації. А вже після цього — про необхідність поєднання зусиль у цих сферах із закордонними суб'єктами.

Позитивним є вже те, що об'єктом моніторингу на території України визнаються саме води як сукупність усіх вод (поверхневих, підземних, морських), що входять до складу природних ланок кругообігу води, а не окремі водні об'єкти, оскільки вже з цього закладаються позитивні тенденції до концентрації інформації як і передбачення взаємодії між національним та регіональним рівнем моніторингу.

Виходячи з того, що Україна зараз перебуває на стадії розвитку, то для неї в межах міжнародного співробітництва важливими є сфера транскордонних водних об'єктів та моніторингу, що здійснюється під егідою європейського союзу та ООН, враховуючи можливості цих міжнародних міжурядових організацій.

Що стосується міждержавного співробітництва з моніторингу транскордонних річок, то для нашої держави ця сфера є дуже важливою з одного боку на підставі Гельсінської конвенції «Про охорону та раціональне використання транскордонних водотоків та міжнародних озер», укладеної під егідою Європейської економічної комісії ООН у 1992 році, а з іншого — Водної рамкової директиви, прийнятої Європейським парламентом та радою Європейського союзу.

Так, на виконання цих документів між Україною, Польщею та Білоруссю відбувається розвиток співробітництва щодо сумісного використання річки Буг. Зокрема був здійснений міжнародний проект «Управління басейнами річок Буг, Латориця і Уж», в межах якого передбачалося здійснення комплексного моніторингу і управління, адже проведення комплексного моніторингу є можливим лише за умови ефективного співробітництва зі сторони наукових та виробничих природоохоронних установ сусідніх держав.

Тобто, в межах транскордонного співробітництва мова йде про моніторинг конкретного об'єкта, проте виходячи з того, що виконавчий орган, Західно-Бузьке басейнове управління водних ресурсів, Дунайське — з урядом Молдови і Румунії тощо, взаємодіє з Мінприроди України, іншими органами управління та водокористувачами, то можна сказати, що на кінцевому етапі відбувається здійснення державного моніторингу вод, проте вже із залученням можливостей інших країн.

В системі ООН діє повноважний орган з питань навколишнього середовища — ЮНЕП, який здійснює діяльність зі спостереження за станом навколишнього природного середовища, збирання та підготовки даних, рекомендацій уряду та міжнародному співтовариству в цілому щодо подальших спільних дій. Таким чином, відповідна система вже виступає в якості не міжнародної, а глобальної, залучаючи всі країни до вирішення важливих питань. В межах цієї програми, окрім глобальної системи моніторингу атмосфери і водних ресурсів діє глобальна інформаційна база даних GRID через систему національних і регіональних центрів. Такого центру на сучасному етапі в Україні немає, хоча його

створення є бажаним, оскільки окрім збору після узагальнення відбувається наступне поширення отриманих цифрових даних, що могло бути позитивним для України, враховуючи наявні можливості стосовно самостійного збору та обробки даних.

В межах ЄС діє система моніторингу, яка охоплює, в тому числі, країни, які готуються до вступу до складу союзу, і навіть нові незалежні держави. Ця система EuroWateNet передбачає послідовні періодичні спостереження, збір та обробку інформації про стан водних об'єктів, прогнозування можливих змін якості води та розробку науково обґрунтованих рекомендацій для прийняття управлінських рішень щодо покращення стану водних об'єктів. Вказану систему було побудовано таким чином, що вона здатна надати репрезентативну оцінку різним типам водних ресурсів і варіацій за ступенем впливу на них антропогенної діяльності в будь-якій окремій країні учасниці чи в цілому. Це дало змогу розробити базові набори показників водних ресурсів за якістю і кількістю води, що відповідає вимогам Рамкової директиви. Тому цей напрям розвитку є перспективним для України як для уніфікації законодавства з правом ЄС, так і для підвищення якості життя населення в цілому, що безперечно залежить від якості такого важливого природного ресурсу як вода.

В Україні, як і в більшості країн пострадянського простору, система моніторингу водних об'єктів лишилася незмінною з часів СРСР і в багатьох аспектах їй не відповідає. Оскільки навіть первинні дані про фізико-хімічні і біологічні параметри стану водних ресурсів, одержаних у ході існуючого моніторингу, часто залишаються без належного використання внаслідок відставання методичного забезпечення щодо їх обробки, узагальнення й аналізу відповідно до особливостей зон впливу атомної енергетики. Наукові праці в цьому плані мають несистематичний, розрізнений характер. Так, залишаються наразі актуальним завданням систематизація й аналіз накопиченого досвіду розробки системи моніторингу й обґрунтування доцільності його застосування в широкому спектрі наукових і практичних робіт з охорони водних об'єктів 30-кілометрової зони атомних електростанцій. Тобто, на сьогодні мова йде не лише про застосування нових більш ефективних технологій, а навіть про використання тих даних, які можливо отримати за сучасного стану економічного розвитку.

Отже, можна зробити висновок, що незважаючи на рівень розвитку країни, можливе багатогранне використання такого інструменту як моніторинг з метою поступового удосконалення відповідної сфери. На сьогодні, не дивлячись на розвинену систему моніторингу вод, Україна не в змозі поки досягти вимог міжнародних актів з цього приводу. Проте ці недоліки з часом можна усунути, якщо праця буде злагодженою, адже лише повна інформація може бути достатньою підставою для прийняття рішень. Тому, удосконалюючи власну систему моніторингу та не хтуючи співробітництвом, Україна зможе досягти високих стандартів. Проте реформування треба починати зсередини, і тільки тоді зовнішнє співробітництво зможе дати позитивний результат як наслідок взаємного збагачення.

Шарапова Світлана Володимирівна

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри земельного
та аграрного права Національного
юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

СПІВВІДНОШЕННЯ ЗЕМЕЛЬНОГО ТА ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА: ДЕЯКІ АСПЕКТИ

Земельне право, як складова частина системи права України, тісно пов'язана з іншими галузями національної системи права. Це залежить від ступеня взаємопроникнення відповідних груп суспільних відносин та засад їх законодавчого врегулювання. При цьому воно визначається тим, що земельне право становить фундаментальні засади для певних галузей права. Таке значення земельного права має місце у врегулюванні усього комплексу природоресурсних відносин. Для інших суспільних відносин, які врегульовані відповідними галузями права, земельне право має основоположне значення, коли вони впливають із відносин, пов'язаних з використанням та охороною земельних ресурсів, зокрема природоохоронних [1, с.18].

Взаємозв'язок земельного права з екологічним правом зумовлюється станом землі, як об'єкта навколишнього природного середовища, який